

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Burgerschap	Je bent je bewust van jouw rol in je omgeving en in de wereld. Je denkt kritisch na over de samenleving nu en in de toekomst.	Leefbaarheid	11b.2 Je beschrijft een profiel van een stedelijke buurt aan de hand van fysiek ruimtelijke en sociale elementen en doet beargumenteerde uitspraken over leefbaarheid.	9b.3 Je stelt een profiel van een stedelijke buurt op aan de hand van fysiek-ruimtelijke en sociale elementen en je doet beargumenteerde uitspraken over leefbaarheid in wijken/buurtten.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaaleconomische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaaleconomische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
		Multiculturele samenleving	10b.1 Je beschrijft dat etnische verschillen of ongelijke bezitsverhoudingen bepalend zijn voor de sterke ongelijkheid onder de Braziliaanse bevolking.	8c.2 Je beschrijft en verklaart territoriale conflicten in Peru en Suriname waarbij etnische en culturele diversiteit een rol speelt. En je beschrijft hoe nationale overheden in deze conflicten optreden.	SE	SE	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft conflicten die verband houden met de etnische en culturele diversiteit in het land	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in de in subdomein D1 bedoelde macroregio vanuit een geografisch perspectief beschrijven, analyseren en verklaren. Het betreft conflicten in de betreffende macroregio, voor zover ze verband houden met de etnische en culturele diversiteit in de regio
		Wereldburgerschap						n.v.t.
Duurzaamheid	Je bent je bewust van het gebruik van de aarde door de mens en je hebt inzicht in de gevolgen daarvan.	Ecologische voetafdruk/draagkracht en natuur	6b.4 Je beschrijft de verbanden tussen intensief landgebruik en landdegradatie en de verbanden tussen de toegenomen bevolkingsdruk en de milieuproblemen in de kuststrook en de zee.	4b.3 Je vergelijkt de kwetsbaarheid van twee verschillende natuurlijke systemen.	SE	SE	C1. De kandidaat kan voor een nader door de school te kiezen fysisch-geografische regio relaties leggen tussen natuurlijke processen en landschappelijke verschijnselen	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) actuele discussies over het vraagstuk kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren
			10a.1 Je beschrijft het belang van Amazonia voor biodiversiteit, natuurlijke hulpbronnen, het klimaat en als leefgebied voor de inheemse bevolking.	n.v.t.	SE	n.v.t.	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft vraagstukken van landdegradatie en milieuverontreiniging	n.v.t.
		Ecologische voetafdruk/draagkracht en natuur	10a.2 Je beschrijft op welke wijze maatschappelijke ontwikkelingen op verschillende ruimtelijke schaalniveaus leiden tot de ontginning van het tropisch regenwoud en beschrijft wat de gevolgen zijn van de ontginning van het tropisch regenwoud.	n.v.t.	SE	n.v.t.	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft vraagstukken van landdegradatie en milieuverontreiniging	n.v.t.
			10a.3 Je beschrijft welke oplossingen tot nu toe succesvol bijdragen aan het behoud van het tropisch regenwoud. Daarbij beredeneer je aan welke randvoorwaarden oplossingen moeten voldoen willen deze succesvol kunnen bijdragen aan het behoud van het tropisch regenwoud. En beschrijft verschillende toekomstbeelden voor Amazonia en beargumenteerd of deze al dan niet wenselijk of waarschijnlijk zijn.	n.v.t.	SE	n.v.t.	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft vraagstukken van landdegradatie en milieuverontreiniging	n.v.t.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Duurzaamheid	Je bent je bewust van het gebruik van de aarde door de mens en je hebt inzicht in de gevolgen daarvan.	Voedselvoorziening	n.v.t.	4a.1 Je beschrijft en verklaart ruimtelijke patronen en regionale verschillen in de mondiale voedselvoorziening en mondiale handelsstromen van tarwe en rijst, mede met behulp van kaarten.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) het vraagstuk beschrijven en analyseren als een maatschappelijk verdelingsvraagstuk
			n.v.t.	4a.2 Je legt een verband tussen economische globalisering en de beschikbaarheid van voedsel op het nationale schaalniveau. Een verband tussen politieke globalisering en het voedselvraagstuk. En een verband tussen een aantal technologische ontwikkelingen en het voedselvraagstuk.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) het vraagstuk beschrijven en analyseren als een maatschappelijk verdelingsvraagstuk
			n.v.t.	4b.1 Je geeft argumenten dat het voedselvraagstuk ook een maatschappelijk (verdelings)probleem is.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) actuele discussies over het vraagstuk kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren
			n.v.t.	4b.2 Je vergelijkt de voedselzekerheid in twee landen vergelijken en neemt een eigen standpunt in over de toekomstige voedselzekerheid van de twee landen.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) actuele discussies over het vraagstuk kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren
			n.v.t.	4b.4 Je geeft een beargumenteerde mening over de kwetsbaarheid van een aantal sociale groepen in een land met een structureel tekort aan voedsel.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) actuele discussies over het vraagstuk kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren
			n.v.t.	4c.2 Je geeft aan in hoeverre interne factoren (klimatologische onzekerheid (met name neerslag), good governance territoriale conflicten) de verhoging van de voedselzekerheid in een land afremmen of verhogen.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Duurzaamheid	Je bent je bewust van het gebruik van de aarde door de mens en je hebt inzicht in de gevolgen daarvan.	Voedselvoorziening	n.v.t.	4c.3 Je neemt een beargumenteerd standpunt in over de vraag of het door verschillende instanties (de Nederlandse overheid, de EU, de VN) gevoerde beleid om de voedselzekerheid te verhogen, hetzelfde is.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal
		Natuurlijke hulpbronnen en bronnen van energie	9a.3 Je beschrijft en verklaart op hoofdlijnen het ontstaan en de ruimtelijke spreiding van natuurlijke hulpbronnen in Brazilië.	7a.2 Je typeert Zuid-Amerika met behulp van fysisch-geografische indicatoren.	CE	CE	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van het betreffende ontwikkelingsland	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de afbakening van de betreffende macroregio analyseren, gebruikmakend van combinaties van relevante kenmerken
			10a.1 Je beschrijft het belang van Amazonia voor biodiversiteit, natuurlijke hulpbronnen, het klimaat en als leefgebied voor de inheemse bevolking.	8a.1 Je beschrijft wat de gevolgen zijn van de winning van natuurlijke hulpbronnen voor het landschap, het ecosysteem en de bevolking en beschrijft op welke manier verschillende actoren (multinationals, bewoners, overheden, ngo's) de winning van natuurlijk hulpbronnen bevorderen of juist proberen tegen te gaan.	SE	SE	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft vraagstukken van landdegradatie en milieuverontreiniging	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in de in subdomein D1 bedoelde macroregio vanuit een geografisch perspectief beschrijven, analyseren en verklaren. Het betreft: - milieuvraagstukken samenhangend met het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en natuurlijke gevaren samenhangend met natuurrampen
		Broeikaseffect	n.v.t.	6c.1 Je geeft de effecten aan van de verschillende initiatieven om de schadelijke gevolgen van broeikasgassen te beperken en een beargumenteerde mening daarover geven.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal
			n.v.t.	6c. 2 Je geeft aan dat de aanpassing van de maatschappelijke systemen afhankelijk is van de aard van de klimaatveranderingen in verschillende gebieden.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal
			n.v.t.	6c. 3 Je beoordeelt in hoeverre het beleid op de verschillende ruimtelijke schalen consistent is en geeft voorbeelden van coherent en incoherent beleid.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal
			n.v.t.	6a.2 Je geeft voorbeelden van grote klimaatsveranderingen in het geologisch verleden.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) het vraagstuk beschrijven en analyseren als natuurlijk vraagstuk

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Duurzaamheid	Je bent je bewust van het gebruik van de aarde door de mens en je hebt inzicht in de gevolgen daarvan.	Broeikaseffect	11a.1 Je beschrijft de invloed van het veranderende klimaat en meer extreme weersomstandigheden op de waterafvoer van Rijn en Maas.	n.v.t.	CE		E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	n.v.t.
Bevolking en ruimte	Inzichtelijk maken wat bevolkingskenmerken zijn en hoe bevolking zich verhoudt tot andere geografische factoren.	Bevolkingskenmerken	4a.1 Je vergelijkt demografische indicatoren van landen en benoemt de beperkingen en geeft aan van gemiddelde nationale waarden voor die indicatoren.	3b.1 Je beschrijft aan de hand van demografische indicatoren de wereld en deelt landen in om met elkaar te vergelijken. Daarbij verklaar je mondiale spreidingspatronen.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld mondiale spreidingspatronen van economische, culturele, demografische, sociale en politieke verschijnselen beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren
			4a.2 Je beschrijft mondiale demografische spreidingspatronen, alsmede de meest opvallende veranderingen hierin sinds 1980 en verklaart deze op hoofdlijnen.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	n.v.t.
			3a. Je beschrijft de demografische kenmerken van de gebieden aan weerszijden van de Mexicaans-Amerikaanse grens op nationaal-, regionaal- (degrensregio in ruime zin) en lokaal niveau (dubbelsteden).	n.v.t.	SE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan de situatie in een nader door de school te kiezen gebied waar een of meer rijke landen en een of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft economische, demografische en sociaal-culturele gebiedskenmerken en de relaties daartussen	n.v.t.
		Migratie	4a.3 Je beschrijft en verklaart mondiale relatiepatronen van migratie, alsmede de meest opvallende veranderingen hierin sinds 1980 en verklaart deze op hoofdlijnen.	3c.2 Je beschrijft de internationale migratie naar New York, Washington en Los Angeles en analyseert de sociale polarisatie binnen de steden vooral gelet op de etnische samenstelling van de bevolking.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld grootstedelijke gebieden in een nader aan te wijzen postindustriële land analyseren in het licht van processen van mondialisering
			3b.1 Je beschrijft en verklaart de grensoverschrijdende relaties tussen Mexico en de Verenigde Staten ten aanzien van migratie, handel en investeringen, voor zover deze zichtbaar zijn in de grensregio in ruime zin.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan de situatie in een nader door de school te kiezen gebied waar één of meer rijke landen en één of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft de (grensoverschrijdende) relaties tussen beide soorten landen en de gunstige en ongunstige effecten daarvan	n.v.t.
		Ruimtelijke ontwikkeling	11b.1 Je analyseert en beoordeelt stedelijke vraagstukken in Nederland rond duurzaamheid, leefbaarheid en werken, in het bijzonder rond de stedelijke economie.	9b.2 Je analyseert en beoordeelt stedelijke vraagstukken in Nederland rond duurzaamheid, leefbaarheid en werken.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaaleconomische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Bevolking en ruimte	Inzichtelijk maken wat bevolkingskenmerken zijn en hoe bevolking zich verhoudt tot andere geografische factoren.	Ruimtelijke ontwikkeling	n.v.t.	9b.1 Je geeft aan dat de Randstad concurreert met andere stedelijke gebieden in Europa waar het gaat om het aantrekken van bedrijven, instellingen en bewoners.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			n.v.t.	9b.1 Je geeft aan dat er een globale ontwikkeling is van demografische krimp in plattelandsgebieden en concentratie van mensen, bedrijven en diensten in de Randstad.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			n.v.t.	9b.1 Je beschrijft en analyseert de differentiatie binnen de Randstad, met name tussen noord- en zuidvleugel, beschrijven en analyseren.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			n.v.t.	9b.1 Je beschrijft het beleid van de overheid ten aanzien van de ruimtelijke vraagstukken in de Randstad en beoordeelt dit kritisch.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			11b.2 Je beschrijft een buurtprofiel van een stedelijke buurt beschrijven aan de hand van fysiek-ruimtelijke en sociale elementen en doet beargumenteerde uitspraken over leefbaarheid.	9b.3 Je stelt een buurtprofiel van een stedelijke buurt op aan de hand van fysiek-ruimtelijke en sociale elementen. Je doet beargumenteerde uitspraken over leefbaarheid in wijken/buurtten.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaaleconomische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			11b.2 Je beoordeelt stedelijk beleid gericht op wijken en buurten.	9b.3 Je beschrijft en beoordeelt stedelijk beleid gericht op wijken en buurten.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaaleconomische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele ruimtelijke en sociaal-economische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			9a.2 Je beschrijft en analyseert het verstedelijkingsproces in Brazilië en de problematiek die dit met zich meebrengt.	7a.2 Je typeert Zuid-Amerika met behulp van sociaalgeografische indicatoren.	CE	CE	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van het betreffende ontwikkelingsland	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de afbakening van de betreffende macroregio analyseren, gebruikmakend van combinaties van relevante kenmerken

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Bevolking en ruimte	Inzichtelijk maken wat bevolkingskenmerken zijn en hoe bevolking zich verhoudt tot andere geografische factoren.	Ruimtelijke ontwikkeling	n.v.t.	3c.1 Je benoemt ruimtelijke kenmerken van New York, Washington en Los Angeles benoemen die samenhangen met hun positie als mondiaal knooppunt.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld grootstedelijke gebieden in een nader aan te wijzen postindustriële land analyseren in het licht van processen van mondialisering
			10b.2 Je beschrijft dat er in de megasteden sprake is van een grote en ruimtelijk zichtbare segregatie: favelas voor de onderklasse en gated communities voor de midden- en hogere klasse.	8b. Je benoemt hoe het proces van mondialisering zichtbaar is in verschillende typen Zuid Amerikaanse steden en in de nabije (plattelands)gebieden.	SE	SE	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft conflicten in het betreffende ontwikkelingsland die verband houden met de etnische en culturele diversiteit in het land	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in de in subdomein D1 bedoelde macroregio vanuit een geografisch perspectief beschrijven, analyseren en verklaren. Het betreft kenmerken van de hedendaagse ontwikkeling in de steden en op het platteland van de betreffende macroregio, samenhangend met het proces van mondialisering
			n.v.t.	7c. Je beschrijft en analyseert de verstedelijkingsproblematiek en betreft hierbij historische, economische, politieke en sociaal culturele factoren.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de ontwikkelingsprocessen in de betreffende macroregio in hoofdlijnen aangeven en verklaren met gebruikmaking van economische, politieke, sociaal-culturele, fysisch-geografische, historische, interne en externe factoren
Globalisering	Het proces van internationaler worden van betrekkingen tussen gebieden en de schaalvergroting in de economie inzichtelijk maken.	Transport en vervoer	4b.1 Je beschrijft en verklaart het proces van mondialisering/globalisering in economisch en (sociaal-)cultureel opzicht.	3a.3 Je legt aan de hand van voorbeelden uit hoe technologische ontwikkelingen, tijdruimtecompressie en globalisering samenhangen.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld het proces van mondialisering beschrijven, herkennen en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren
			n.v.t.	7c. Je benoemt de gevolgen van infrastructurele ontsluiting benoemen, waarbij voor- en nadelen op verschillende schaalniveaus en voor verschillende betrokkenen aan bod komen.		CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de ontwikkelingsprocessen in de betreffende macroregio in hoofdlijnen aangeven en verklaren met gebruikmaking van economische, politieke, sociaal-culturele, fysisch-geografische, historische, interne en externe factoren
		Global shift	4a.1 Je vergelijkt economische indicatoren van landen en benoemt de beperkingen en geeft aan van gemiddelde nationale waarden voor die indicatoren.	3b.1 Je beschrijft aan de hand van economische indicatoren de wereld en deelt landen in om met elkaar te vergelijken. Daarbij verklaar je mondiale spreidingspatronen.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld mondiale spreidingspatronen van economische, culturele, demografische, sociale en politieke verschijnselen beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren
			4b.1 Je beschrijft en verklaart het proces van mondialisering/globalisering in economisch opzicht.	3a.1 Je onderscheidt aan het proces van mondialisering/globalisering economische dimensies en geeft aan hoe deze dimensies elkaar beïnvloeden.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld het proces van mondialisering beschrijven, herkennen en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Globalisering	Het proces van internationaler worden van betrekkingen tussen gebieden en de schaalvergroting in de economie inzichtelijk maken.	Global shift	n.v.t.	3a.2 Je geeft aan de hand van voorbeelden aan wat de effecten zijn van en de reacties zijn op globalisering in verschillende landen: een centrumland, een semi-perifeer land en een perifeer land.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren
			n.v.t.	3a.4 Je beschrijft hoe processen van internationalisering en globalisering zich in grote lijnen sedert de koloniale periode hebben ontwikkeld en wat de rol is van hegemoniale staten in deze processen.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren
			4a.3 Je beschrijft en verklaart mondiale relatiepatronen van handel en investeringen.	3c.1 Je beschrijft en verklaart de posities van New York, Washington en Los Angeles als machtscentra en als knooppunten van informatie-, geld- en goederenstromen beschrijven en verklaren.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld grootstedelijke gebieden in een nader aan te wijzen postindustriële land analyseren in het licht van processen van mondialisering
			4b.2 Je herkent en verklaart voor Groot-Brittannië en India de positie in mondiale patronen (4a 2, 4a 3) en de effecten van globalisering (4b 1).	n.v.t.	CE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	n.v.t.
			3a. Je beschrijft de economische kenmerken van de gebieden aan weerszijden van de Mexicaans-Amerikaanse grens op nationaal-, regionaal- (de grensregio in ruime zin) en lokaal niveau (dubbelsteden).	n.v.t.	SE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan de situatie in een nader door de school te kiezen gebied waar een of meer rijke landen en een of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft economische, demografische en sociaal-culturele gebiedskenmerken en de relaties daartussen	n.v.t.
			3b.1 Je beschrijft en verklaart de grensoverschrijdende relaties ten aanzien van handel en investeringen, voor zover deze zichtbaar zijn in de grensregio in ruime zin.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan de situatie in een nader door de school te kiezen gebied waar één of meer rijke landen en één of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft de (grensoverschrijdende) relaties tussen beide soorten landen en de gunstige en ongunstige effecten daarvan	n.v.t.
			9b.2 Je beschrijft de veranderende economische, culturele en politieke relaties van Brazilië met andere grootmachten in de wereld op hoofdlijnen. Je beschrijft en verklaart de effecten van globalisering op de Braziliaanse samenleving. En beschrijft en onderbouwt daarbij verschillende toekomst-scenario's voor de positie van Brazilië in de wereld.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft de sociaal-economische positie van het betreffende ontwikkelingsland in de macroregio én in de wereld	n.v.t.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Globalisering	Het proces van internationaler worden van betrekkingen tussen gebieden en de schaalvergroting in de economie inzichtelijk maken.	Global shift	n.v.t.	7c. Je beschrijft en verklaart de veranderende rol van Zuid-Amerika in de mondiale economie vanaf de jaren negentig, waarbij aandacht wordt besteed aan het belang van exportgewassen, grondstoffen- en energieproductie.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de ontwikkelings-processen in de betreffende macroregio in hoofdlijnen aangeven en verklaren met gebruikmaking van economische, politieke, sociaal-culturele, fysisch-geografische, historische, interne en externe factoren
		Middelen van bestaan	3b.1 Je beschrijft en verklaart de grensoverschrijdende relaties ten aanzien van handel en investeringen, voor zover deze zichtbaar zijn in de grensregio in ruime zin.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan de situatie in een nader door de school te kiezen gebied waar één of meer rijke landen en één of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft de (grensoverschrijdende) relaties tussen beide soorten landen en de gunstige en ongunstige effecten daarvan	n.v.t.
Arm en rijk	Relaties tussen gebieden in de context plaatsen van verschillen in welvaart en welzijn in een historische context.	Ontwikkelingsgebieden	4a.2 Je beschrijft mondiale economische spreidingspatronen, alsmede de meest opvallende veranderingen hierin sinds 1980 en verklaart deze op hoofdlijnen.	3a.4 Je beschrijft hoe processen van internationalisering en globalisering zich in grote lijnen sedert de koloniale periode hebben ontwikkeld en wat de rol is van hegemoniale staten in deze processen.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren
			n.v.t.	3b.3 Je legt uit hoe demografische kenmerken en verstedelijking samenhangen met het sociaal-economisch ontwikkelingspeil van een land. Je past deze samenhang toe op drie typen landen: een centrumland, een semiperifeer land en een perifeer land.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld mondiale spreidingspatronen van economische, culturele, demografische, sociale en politieke verschijnselen beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren
			9b.1 De economische en politieke positie van Brazilië binnen Zuid-Amerika op hoofdlijnen beschrijven en verklaren.	7c. Je beschrijft het ontwikkelings- en democratiseringsproces vanaf de jaren negentig op hoofdlijnen in vergelijking met de voorgaande politieke ontwikkelingsfasen.	CE	CE	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft de sociaal-economische positie van het betreffende ontwikkelingsland in de macroregio én in de wereld	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de ontwikkelings-processen in de betreffende macroregio in hoofdlijnen aangeven en verklaren met gebruikmaking van economische, politieke, sociaal-culturele, fysisch-geografische, historische, interne en externe factoren
			3b.2 Je beschrijft de positieve en negatieve economische effecten op nationale schaal (Mexico en de Verenigde Staten). Daarbij beschrijf je ook de positieve en negatieve sociale-, culturele- en milieueffecten op lokale schaal (dubbelsteden).	n.v.t.	SE	n.v.t.	B1. De kandidaat kan de situatie in een nader door de school te kiezen gebied waar één of meer rijke landen en één of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft de (grensoverschrijdende) relaties tussen beide soorten landen en de gunstige en ongunstige effecten daarvan	n.v.t.
			10b.1 Je beschrijft dat etnische verschillen of ongelijke bezitsverhoudingen bepalend zijn voor de sterke ongelijkheid onder de Braziliaanse bevolking.	n.v.t.	SE	n.v.t.	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft conflicten in het betreffende ontwikkelingsland die verband houden met de etnische en culturele diversiteit in het land	n.v.t.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Arm en rijk	Relaties tussen gebieden in de context plaatsen van verschillen in welvaart en welzijn in een historische context.	Ontwikkelingsgebieden	n.v.t.	4c.1 Je legt uit dat de gevoerde handelspolitiek van de rijke landen vaak niet strookt met de doelstellingen van ontwikkelingssamenwerking.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1) beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal
		Verschillen in welvaart in de eigen regio en in Nederland	12. Je zet een geografisch onderzoek op, voert het uit, presenteert het en evalueert bij voorkeur in de eigen omgeving op basis van een geografische onderzoeksvraag en een gestructureerd plan van aanpak daarbij gebruikmakend van de geografische werkwijzen en zelf verzamelde primaire data en aansluitend op onderdelen van het examenprogramma, met name de domeinen B, C en E.	10. Je zet een geografisch onderzoek op, voert het uit, presenteert het en evalueert bij voorkeur in de eigen omgeving op basis van een geografische onderzoeksvraag en een gestructureerd plan van aanpak daarbij gebruikmakend van de geografische werkwijzen en zelf verzamelde primaire data en aansluitend op onderdelen van het examenprogramma, met name de domeinen B, C en E.	SE	SE	E2. De kandidaat kan lokale en regionale ruimtelijke vraagstukken beschrijven en analyseren en zich daarover een beargumenteerde mening vormen. Hij betreft daarbij het subdomein 'Geografisch Onderzoek' (A2)	E2. De kandidaat kan lokale en regionale ruimtelijke vraagstukken beschrijven en analyseren en zich daarover een beargumenteerde mening vormen. Hij betreft daarbij het subdomein 'Geografisch Onderzoek' (A2)
Grenzen en identiteit	Bewust zijn van de culturele diversiteit in je omgeving en de wereld en betekenis van gebieden voor mensen op waarde schatten	Cultuur	4a.1 Je vergelijkt sociaal-culturele indicatoren van landen en benoemt de beperkingen en geeft aan van gemiddelde nationale waarden voor die indicatoren.	3b.2 De waarden en beperkingen van de in 3b1 genoemde indicatoren voor gebruik op nationale schaal beschrijven.	CE	CE	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	B1. De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld mondiale spreidingspatronen van economische, culturele, demografische, sociale en politieke verschijnselen beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren
			4a.2 Je beschrijft mondiale sociaal-culturele spreidingspatronen, alsmede de meest opvallende veranderingen hierin sinds 1980 en verklaart deze op hoofdlijnen.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	n.v.t.
			4b.1 Je beschrijft en verklaart het proces van mondialisering/globalisering in (sociaal-)cultureel opzicht.	n.v.t.	CE	n.v.t.	B2. De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren	n.v.t.
			n.v.t.	8c.3 Je geeft voorbeelden waaruit blijkt dat de waarden van indianen in Zuid-Amerika veranderen en een rol spelen op sociaal en politiek vlak.	n.v.t.	SE	n.v.t.	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in de in subdomein D1 bedoelde macroregio vanuit een geografisch perspectief beschrijven, analyseren en verklaren. Het betreft conflicten in de betreffende macroregio, voor zover ze verband houden met de etnische en culturele diversiteit in de regio
			10b.1 Je beschrijft dat etnische verschillen of ongelijke bezitsverhoudingen bepalend zijn voor de sterke ongelijkheid onder de Braziliaanse bevolking.	8c.1 Je beschrijft en verklaart de spreiding van de indianen in Zuid-Amerika. En je vergelijkt de sociaal-economische positie van de indianen in Peru en Suriname en verklaart de verschillen.	SE	SE	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in het in subdomein D1 bedoelde ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft conflicten in het betreffende ontwikkelingsland die verband houden met de etnische en culturele diversiteit in het land	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in de in subdomein D1 bedoelde macroregio vanuit een geografisch perspectief beschrijven, analyseren en verklaren. Het betreft conflicten in de betreffende macroregio, voor zover ze verband houden met de etnische en culturele diversiteit in de regio

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Grenzen en identiteit	Bewust zijn van de culturele diversiteit in je omgeving en de wereld en betekenis van gebieden voor mensen op waarde schatten	Grenzen afbakenen	9a.1 Je beschrijft en geeft aan hoe eigen en andermans beelden van Brazilië tot stand komen.	7a.1 Je beschrijft eigen en andermans beelden van de regio Zuid-Amerika en geeft aan hoe die beelden tot stand komen. Daarbij betrek je de positieve beeldvorming van Zuid-Amerika, denk aan toenemend toerisme etc.	CE	CE	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van het betreffende ontwikkelingsland	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio de afbakening van de betreffende macroregio analyseren, gebruikmakend van combinaties van relevante kenmerken
			9a.2 Je beschrijft economische, sociaal-culturele en politieke kenmerken van Brazilië en je relateert deze aan elkaar. Daarbij beschrijf en verklaar je regionale verschillen t.a.v. genoemde kenmerken binnen Brazilië.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van het betreffende ontwikkelingsland	n.v.t.
			9a.3 Je beschrijft en verklaart de (ruimtelijke spreiding van) klimaten, landschappen en vegetatietypen in Brazilië.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van het betreffende ontwikkelingsland	n.v.t.
			n.v.t.	7b. Je vergelijkt Zuid-Amerika op hoofdlijnen met een andere ontwikkelingsregio op basis van natuurlijke, sociaaleconomische en sociaal-culturele kenmerken. Daarbij verklaar je verschillen en overeenkomsten tussen Zuid-Amerika en een andere ontwikkelingsregio ten aanzien van sociaaleconomische en sociaal-culturele kenmerken. En je beschrijft vergelijkenderwijs toekomstscenario's beschrijven ten aanzien van de verdere ontwikkeling van Zuid-Amerika en van een andere ontwikkelingsregio.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan ten aanzien van een nader aan te wijzen macroregio een geografische vergelijking maken tussen de betreffende macroregio en een andere ontwikkelingsregio in de wereld op grond van relevante kenmerken
		Europa	5a/b.1 Je beschrijft globaal wat de gevolgen zijn van de uitbreiding van de EU en van de vrijhandel in landbouwproducten voor consumenten, landbouwbedrijven en landschap in Nederland en Polen.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B3. De kandidaat kan aan de hand van een nader door de school te kiezen voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondialisering uitwerkt in een lokale context. Hij betreft hierbij sociaal- en fysisch-geografische aspecten en actoren in de lokale context	n.v.t.
			5a/b.2 Aan de hand van voorbeelden uit Nederland en Polen beoordelen hoe de samenleving reageert op de bedreigingen van landbouw en landschap, die het gevolg zijn van de uitbreiding van de EU en vrijhandel.	n.v.t.	SE	n.v.t.	B3. De kandidaat kan aan de hand van een nader door de school te kiezen voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondialisering uitwerkt in een lokale context. Hij betreft hierbij sociaal- en fysisch-geografische aspecten en actoren in de lokale context.	n.v.t.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Systeem aarde	Inzichtelijk maken dat de aarde één groot natuurlijk systeem is met daarin deelsystemen die elkaar beïnvloeden. Het systeem aarde en de natuurlijke processen worden in gang gezet door de zon en de warmte uit de kern van de aarde	Endogene processen	7a.1 Je beschrijft en verklaart de endogene krachten die samenhangen met de platentektoniek.	5a.1 Je beschrijft en verklaart endogene processen die samenhangen met de platentektoniek.	CE	CE	C2. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde natuurlijke verschijnselen aan het aardoppervlak en in de atmosfeer beschrijven, herkennen en verklaren, rekeninghoudend met verschillende tijd- en ruimteschalen	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de aarde als een uniek natuurlijk systeem beschrijven en deze kennis toepassen bij het analyseren van veranderingen aan het aardoppervlak op verschillende ruimte- en tijdschalen
			6b.3 Je beschrijft de reliëfvorming als gevolg van het explosief vulkanisme, samenhangend met de platentektoniek.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C1. De kandidaat kan voor een nader door de school te kiezen fysischgeografische regio relaties leggen tussen natuurlijke processen en landschappelijke verschijnselen	n.v.t.
		Exogene processen	7a.2 Je beschrijft de werking van exogene krachten en verklaart hun invloed op het aardoppervlak.	5a.2 Je beschrijft de werking van exogene krachten en verklaart hun invloed op het aardoppervlak.	CE	CE	C2. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde natuurlijke verschijnselen aan het aardoppervlak en in de atmosfeer beschrijven, herkennen en verklaren, rekeninghoudend met verschillende tijd- en ruimteschalen	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de aarde als een uniek natuurlijk systeem beschrijven en deze kennis toepassen bij het analyseren van veranderingen aan het aardoppervlak op verschillende ruimte- en tijdschalen
			n.v.t.	5a.2 Je vergelijkt exogene processen in twee stroomgebieden (in een gematigde en aride zone) en verklaart de verschillen verklaren.	n.v.t.	CE	n.v.t.	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de aarde als een uniek natuurlijk systeem beschrijven en deze kennis toepassen bij het analyseren van veranderingen aan het aardoppervlak op verschillende ruimte- en tijdschalen
			6b.3 Je beschrijft op welke manieren vertering, erosie en sedimentatie het reliëf versterken of verminderen.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C1. De kandidaat kan voor een nader door de school te kiezen fysischgeografische regio relaties leggen tussen natuurlijke processen en landschappelijke verschijnselen	n.v.t.
		Klimaat	7a.4 Je beschrijft de door zonne-energie en aardrotatie aangedreven grote windsystemen en zeestromingen op aarde en verklaart hoe deze van invloed zijn op de klimaatzones.	5a.4 Je bepaalt de ligging van klimaatgebieden aan de hand van de door zonne-energie aangedreven grote windsystemen en zeestromingen op aarde.	CE	CE	C2. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde natuurlijke verschijnselen aan het aardoppervlak en in de atmosfeer beschrijven, herkennen en verklaren, rekeninghoudend met verschillende tijd- en ruimteschalen	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de aarde als een uniek natuurlijk systeem beschrijven en deze kennis toepassen bij het analyseren van veranderingen aan het aardoppervlak op verschillende ruimte- en tijdschalen
			n.v.t.	6a.2 Je geeft voorbeelden van grote klimaatsveranderingen in het geologisch verleden.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) het vraagstuk beschrijven en analyseren als natuurlijk vraagstuk
			n.v.t.	6a.3 Je geeft voorbeelden van plotselinge catastrofale klimaatsveranderingen en van geleidelijke klimaatsveranderingen in het geologisch verleden.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) het vraagstuk beschrijven en analyseren als natuurlijk vraagstuk
			6b.1 Je beschrijft het Middellandse Zeeklimaat en verklaart de verschillen tussen zomer en winter in het Middellandse Zeegebied.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C1. De kandidaat kan voor een nader door de school te kiezen fysischgeografische regio relaties leggen tussen natuurlijke processen en landschappelijke verschijnselen	n.v.t.

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Systeem aarde	Inzichtelijk maken dat de aarde één groot natuurlijk systeem is met daarin deelsystemen die elkaar beïnvloeden. Het systeem aarde en de natuurlijke processen worden in gang gezet door de zon en de warmte uit de kern van de aarde	Relaties tussen endogene en exogene processen	7a.3 Je beschrijft en verklaart de interactie tussen endogene en exogene krachten.	5a.3 Je beschrijft en verklaart (aan de hand van kringlopen) de interactie tussen endogene en exogene processen.	CE	CE	C2. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde natuurlijke verschijnselen aan het aardoppervlak en in de atmosfeer beschrijven, herkennen en verklaren, rekeninghoudend met verschillende tijd- en ruimteschalen	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de aarde als een uniek natuurlijk systeem beschrijven en deze kennis toepassen bij het analyseren van veranderingen aan het aardoppervlak op verschillende ruimte- en tijdschalen.
			n.v.t.	6a.1 Je geeft aan hoe de componenten atmosfeer, hydrosfeer en lithosfeer afzonderlijk en in samenhang bijdragen tot het wereldklimaatstelsel.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C2. De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein 'De aarde als natuurlijk systeem' (C1) het vraagstuk beschrijven en analyseren als natuurlijk vraagstuk
Landschappen (en menselijke activiteit)	Inzien dat landschapzones en natuurrampen gebonden zijn aan natuurwetten en de mens op verschillende schaalniveaus veranderingen in de biosfeer aanbrengt die gevolgen hebben voor bewoning en omgeving	Landschapzones	7b.1 Je herkent het landschap als het resultaat van een dynamisch systeem. En brengt de voor een landschapzone relevante geofactoren met elkaar in verband.	5b.1 Je herkent en beschrijft de landschapzones op aarde als dynamische systemen. En beschrijft en verklaart relaties tussen geofactoren binnen landschapzones.	CE	CE	C2. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde de kenmerken van de landschapzones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de kenmerken van landschapzones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren
			7b.2 Je beschrijft en verklaart de invloed van menselijke activiteiten op natuur en milieu in verschillende landschapzones.	5b.2 Je beschrijft en verklaart de invloed van menselijke activiteiten op andere geofactoren in verschillende landschapzones.	CE	CE	C2. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde de kenmerken van de landschapzones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de kenmerken van landschapzones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren
			6a.1 Je typeert het Middellandse Zeegebied ten aanzien van klimaat, landschap en natuurlijke gevaren, met aandacht voor regionale verschillen. De voor het onderwerp relevante topografische elementen in het Middellandse Zeegebied plaatsen.	5c. Je beschrijft de natuurlijke en landschappelijke kenmerken van het Middellandse Zeegebied en geeft aan hoe natuur en samenleving in dat gebied elkaar wederzijds beïnvloeden. En je analyseert de gevolgen van landdegradatie en de manier waarop de mens daarmee omgaat.	SE	CE	C1. De kandidaat kan voor een nader door de school te kiezen fysischgeografische regio spreidingspatronen van natuurlijke en landschappelijke verschijnselen beschrijven	C1. De kandidaat kan met betrekking tot de aarde als natuurlijk systeem de natuurlijke en landschappelijke kenmerken van een nader aan te wijzen fysisch-geografische macroregio in onderlinge samenhang en in relatie tot de samenlevingen in de betreffende macroregio analyseren
			6b.3 Je beschrijft reliëfvorming als gevolg van het explosief vulkanisme, samenhangend met de platentektoniek. En je beschrijft op welke manieren vertering, erosie en sedimentatie het reliëf versterken of verminderen.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C1. De kandidaat kan voor een nader door de school te kiezen fysischgeografische regio spreidingspatronen van natuurlijke en landschappelijke verschijnselen beschrijven	n.v.t.
			n.v.t.	9a.3 De in Nederland voorkomende typen zeekusten beschrijven	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Landschappen (en menselijke activiteit)	Inzien dat landschapzones en natuurrampen gebonden zijn aan natuurwetten en de mens op verschillende schaalniveaus veranderingen in de biosfeer aanbrengt die gevolgen hebben voor bewoning en omgeving		n.v.t.	9a. 1 Je beschrijft hoe zeestromingen, getijdenstroming en wind de Nederlandse kust als een dynamisch systeem vormgeven. En beschrijft hoe dynamische (zee)kusten veranderen als gevolg van zeespiegelstijging en/of menselijk ingrijpen.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			9a.3 Je beschrijft en verklaart de gebruiksmogelijkheden voor de mens van verschillende landschappen in Brazilië.	n.v.t.	CE	n.v.t.	D1. De kandidaat kan gebiedskenmerken van een nader aan te wijzen ontwikkelingsland beschrijven en analyseren. Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van het betreffende ontwikkelingsland	n.v.t.
		Natuurrampen	8b. Je beoordeelt aan de hand van voorbeelden uit de VS hoe de samenleving reageert op de risico's die samenhangen met natuurlijke gevaren.	8a.2 Je beschrijft welke natuurlijke gevaren er spelen in Zuid-Amerika en in welk deel van het continent deze gevaren spelen. Je beredeneert waarom gebieden met een hoog risico op natuurlijke gevaren toch vaak dicht bevolkt zijn.	SE	SE	C3. De kandidaat kan aan de hand van een nader door de school te kiezen voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondiale natuurruimtelijke processen uitwerken in een lokale context. Hij betreft hierbij actoren in de lokale context	D2. De kandidaat kan actuele vraagstukken in de in subdomein D1 bedoelde macroregio vanuit een geografisch perspectief beschrijven, analyseren en verklaren. Het betreft: - milieuvraagstukken samenhangend met het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en natuurlijke gevaren samenhangend met natuurrampen
			8a. Je beschrijft en verklaart de natuurlijke gevaren in de VS.	n.v.t.	SE	n.v.t.	C3. De kandidaat kan aan de hand van een nader door de school te kiezen voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondiale natuurruimtelijke processen uitwerken in een lokale context. Hij betreft hierbij fysisch- en sociaal-geografische aspecten	n.v.t.
Water	Het voorkomen van water in verschillende verschijningsvormen en de existentiële rol van water voor het leven op aarde inzichtelijk maken.	Waterkringloop	11a.1 Je beschrijft kenmerken van de stroomgebieden van Rijn en Maas.	9a.1 Je beschrijft kenmerken van de stroomgebieden van Rijn en Maas.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland.
			n.v.t.	9a.1 Je beschrijft de invloed van het veranderende klimaat en menselijk ingrijpen op de waterafvoer van Rijn en Maas.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland

Kern	Leerdoel	Subkern	Leerdoel havo	Leerdoel vwo	CE/SE havo	CE/SE vwo	Eindtermen havo	Eindtermen vwo
Water	Het voorkomen van water in verschillende verschijningsvormen en de existentiële rol van water voor het leven op aarde inzichtelijk maken.	Waterproblematiek	11a.1 Je relateert overstromingsgevaar aan ruimtelijke inrichting, zowel binnen- als buitendijks. En je beschrijft hoe in het IJsselmeergebied en de Zuidwestelijke delta risico's kunnen ontstaan op overstromingen en wateroverlast.	9a.1 Je beschrijft hoe in het IJsselmeer gebied en de Zuidwestelijke delta risico's kunnen ontstaan ten aanzien van overstromingen en wateroverlast. En relateert overstromingsgevaar aan ruimtelijke inrichting, zowel binnen- als buitendijks.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
		Waterbeleid	11a.2 Je beschrijft en beoordeelt het integraal waterbeleid dat in Nederland wordt gevoerd, daarnaast beschrijf en beoordeel je recent Nederlands en internationaal rivierbeleid. En beschrijf en beoordeel je het aanleggen van strategische zoetwatervoorraden.	9a.2 Je beschrijft en beoordeelt het integraal waterbeleid dat in Nederland wordt gevoerd. De manier waarop Nederland haar kusten beheert. Het waterbeleid nationaal en internationaal wordt beoordeeld waaronder het aanleggen van strategische zoetwatervoorraden.	CE	CE	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland
			n.v.t.	9a.3 Je relateert de invloed van het veranderende klimaat en meer extreme weersomstandigheden aan wateroverlast en watertekorten in laag gelegen gebieden. Daarbij leg je uit waarom lage veengebieden kwetsbaar zijn voor wateroverlast en droogte. Dat veel stedelijke gebieden kwetsbaar zijn voor wateroverlast. Je beschrijft maatregelen die wateroverlast en watertekorten op regionale schaal kunnen beperken. Je beschrijft manieren waarop het acceptabel is om in gebied te leven waarin sprake is van leven met risico's op wateroverlast of watertekorten.	n.v.t.	CE	n.v.t.	E1. De kandidaat kan zich een beargumenteerde mening vormen over actuele vraagstukken van overstromingen en wateroverlast in Nederland. Hij betreft bij beide soorten vraagstukken aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting van Nederland